

4. Тацій В. Я. Проблемы разбудови демократичної правової держави в Україні та завдання юридичної науки // Проблеми правового забезпечення економічної та соціальної політики в Україні: матер. наук.-практ. конф. (м. Харків, 24–25 травня 2005 р.). – Х.: Нац. юрид. акад. України. 2005. – С. 3–10.

УДК 340.11

ЗАЛЮБОВСЬКА Алла

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Формування правової культури становить собою досить тривалий та не простий процес, характеризується значною кількістю об'єктивних факторів, що не залежать від бажання, поглядів, намірів особистості, тому його не можна швидко вирішити шляхом прийняття лише певних правових актів. Питання щодо чинників, які впливають на формування правової культури громадян є достатньо поширеним та багатоаспектним. Дана проблематика дискутується і до тепер, оскільки її вирішення має не аби яке значення. Саме від факторів, їхніх особливостей залежить правова культура кожної особистості та населення в цілому, а, відповідно, і стан розвитку та функціонування всіх сфер як суспільного, так і державного життя.

Тематика формування правової культури є досить дослідженою, однак потребує подальшого вивчення. Окремими питаннями формування правової культури присвячені праці таких науковців, як Головченко В., Данильян О., Дудченко В., Дзьобань О., Зайчук О., Козлітін В., Смілик А., Требін М. та ін. Процес формування правової культури завжди буде привертати до себе увагу, оскільки у світі все змінюється, відповідно, виникають нові явища, чинники, що впливають на становлення правової культури, правової свідомості кожної особистості.

Впливовими чинниками формування правової культури в умовах сьогодення являється рівень правової свідомості та правового виховання громадян, стан правозаконності й правопорядку в країні, соціальні, духовні, політичні та економічні фактори суспільного життя, правова соціалізація, процеси глобалізації, тощо. На нашу думку, найбільшого значення для становлення правової культури має правове виховання населення, від якого і залежатиме правова свідомість громадян, рівень правового порядку та законності, а також вагомий вплив сьогодні набувають глобалізаційні процеси.

Найважливішим соціальним інститутом у процесі формування правової культури виступає правове виховання. Поняття «правове виховання» є багатоманітним. Так, на думку Н. Оніщенка та О. Зайчука, правове виховання є цілеспрямованою, організованою, послідовною та систем-

ною діяльністю держави, її органів, установ та організацій, а також інших учасників правовиховної діяльності, що має на меті формування в особи належного рівня правосвідомості та правової культури, законслухняності, правомірної поведінки, а також прагнення до соціально-правової активності [3, с. 235].

Досить слушною являється думка вченого В. Маляренка, який зауважує, що чим вище рівень правової культури суспільства, чим природніша та популярніша ідея правослухняності, тим менше правових норм приймається у державі. Він акцентує увагу на тому, що можливо існує певна межа, за якою велика нормотворчість наказового характеру втрачає свій сенс і лише шкодить державі та суспільству [5, с. 339].

Слід пам'ятати, що засвоєння правових цінностей, норм, правової поведінки відбувається впродовж всього життя особистості. Ще у самому ранньому віці людина починає оволодівати першими елементами правової культури. Будучи дитиною ми вже набуваємо певних навичок, засвоюємо зразки належної поведінки, отримуємо перші «юридичні» уявлення із казок, рольових ігор у розумінні поганого та доброго, дозволеного та забороненого. А вже з віком, в наслідок розширення кола спілкування, зайняття певною діяльністю людина збагачується різними правовими знаннями, відбувається інтенсивніший розвиток її правової свідомості.

Тож головним акцентом у підвищенні рівня правової культури є правове виховання, що здійснюється у формі правового навчання, інформування населення про існуючі у державі правові приписи, їх наслідки. Саме правове навчання (освіта) дає змогу отримати необхідні знання про існуюче право, сприяє формуванню ставлення до правових положень держави, спираючись не лише на економічні та політичні особливості, а на ціннісні, етичні, філософські та інші критерії. [1, с. 258]. Особливістю правового виховання є те, що воно ґрунтується на загальнолюдських моральних засадах, гуманістичному підході до взаємовідносин із особистістю, повазі до її прав, свобод та інтересів. Як зазначає Смілик А. С., «принцип цілісності та всебічності виховного процесу передбачає використання засобів, способів та методів правового впливу з метою забезпечення взаємозалежного впливу на основні сфери людської психіки – на свідомість, почуття, інтереси, волю» [6, с. 32].

Одним із найважливіших завдань правового виховання є подолання, виправлення деформацій правової свідомості громадян, що завдає шкоду правовому регулюванню суспільних відносин, спричиняє порушення прав і свобод людини. Слід зазначити, що деформації правової культури пов'язуються не лише з певним спотворенням чи викривленням уявлень про цінність права та конкретні правові цінності, а й з тими ідеями та принципами, які переважають у правовій свідомості громадян, став-

ленням людей до права, відображенням існуючого права у їх емоціях, почуттях, які можуть прямо чи опосередковано впливати на правову поведінку населення. Деформація правової свідомості характеризується зміною її стану, при якому у носіїв формуються певні ідеї, погляди, уявлення, знання, що спотворено відображають юридичну дійсність та викликають негативне ставлення до існуючих правових норм [7, с. 7].

Особливу увагу сьогодні слід зосереджувати саме на правовому вихованні молоді, оскільки вона перебуває на стадії переходу до самостійного життя, до повного виконання соціальних функцій, у їхній поведінці проявляються вікові особливості емоцій, волі, інтелекту та ін. Такі особливості зумовлюють недостатнє вміння визначати істинне значення певного факту або події, надавати правильну оцінку поведінці чи діянні та необхідність здійснення правового виховання молодого покоління в дусі поваги до правових норм та приписів. Основними напрямками правового виховання сучасної молоді є: формування громадянської позиції, навичок правослухняної поведінки; підвищення загального рівня моральності громадян; поширення інформації правового змісту; вироблення таких якостей, як повага до права, почуття законності та правового обов'язку.

Не менш вагомим впливом та значенням має правове самовиховання особистості як важлива форма правового виховання, що полягає у систематичній, повсякденній, цілеспрямованій діяльності щодо оволодіння знаннями у правовій сфері, формування навичок правомірної поведінки. Правове самовиховання є складовою цілісного процесу самовиховання особи, що охоплює всі сфери соціального життя. Однак, процес такого правового виховання може мати позитивний результат тільки тоді, коли сама особа має до цього бажання, її не примушують, вона сама має прагнення жити відповідно до загальнолюдських цінностей, положень діючого законодавства, до основних правових засад, поважати права та інтереси кожної людини.

Також на правову культуру, як і на всі сфери суспільного життя, впливає процес глобалізації, що суттєво впливає на зміни, модернізацію державно-правових інститутів, норм, стимулює та оновлює процеси універсалізації у правовій сфері. Особливо чутливими до глобалізаційних впливів є національні правові культури та правосвідомість громадян. Глобалізацію розуміють як об'єктивний процес розвитку людства, який постійно і всесторонньо впливає на суспільство, на національні та світові інститути і процеси. Як зазначає Козлітін В. Д., політико-правова глобалізація характеризується адаптацією національного законодавства до міжнародних норм, пріоритетністю міжнародного законодавства над національним, а також формуванням наднаціональної системи правового регулювання [4, с. 27].

Глобалізаційні процеси суттєво впливають на зміни, модернізацію державно-правових інститутів, норм, стимулюють та оновлюють процеси універсалізації у правовій сфері. Особливо чутливими до глобалізаційних впливів є національні правові культури та правосвідомість громадян. Глобалізація стимулює правову систему до динамічної культурної взаємодії, що в свою чергу сприяє модернізації права, збагаченню новими засадами та юридичними категоріями. Однак, глобалізаційні процеси, зміцнюючи та удосконалюючи одні складові частини правової системи, можуть здійснювати згубний вплив на інші складові цієї системи, що в першу чергу зачепить правову культуру, впливаючи на правову ідеологію – сукупність основних засад, що визначають специфіку функціонування правової системи.

Деякі науковці (Дзьобань О., Бірюков Р., Марченко М.) стверджують, що принципове значення має відмова від «заходоцентризму» і «європоцентризму» у всіх сферах соціального життя. Глобалізаційні проекти держави не повинні перетворюватися на нав'язування західних стандартів, зокрема у сфері правової культури. Дані проекти матимуть успіх лише у разі врахування національних особливостей суспільства, а саме у правовій культурі та культурній сфері в цілому [2, с. 10].

Варто пам'ятати, що й досить значна тенденція щодо глобалістських ідей, концепцій може призвести до знищення національної правової культури, що негативно впливатиме на ефективність функціонування правової системи, яка є залежною від стану національної правової культури. Тож збереження самотності правової культури в умовах глобалізації являється одним з головних завдань попередження та усунення негативних глобалізаційних наслідків на розвиток національної правової системи.

Таким чином, фактори формування правової культури мають важливе значення для громадян, забезпечуючи нормальну життєдіяльність країни. Формування правової культури здійснюється через впровадження у практику принципів верховенства права, законності; характером відношення населення до правових положень; зрозумілістю та доступністю правових актів; рівнем правового виховання (самовиховання) громадян; підвищенням правосвідомості, а також значним впливом глобалізаційних процесів.

Література:

1. Дудченко В. В. Класична юридична освіта у центрі правової культури України / В. В. Дудченко // Наукові праці НУ ОЮА. – 2011. – С. 252–260.
2. Дзьобань О. П. Вплив глобалізаційних процесів на національне право й правову культуру / О. П. Дзьобань // Гілея: наук. вісн. – 2013. – Вип. 72. – С. 1–13.
3. Зайчук О. В. Теорія держави і права (Академічний курс): підруч. / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 685 с.

4. Козлітін В. Д. Основні напрями світових глобалізаційних процесів кінця ХХ – початку ХХІ ст. / В. Д. Козлітін // 36 наук. праць. Серія «Історія та географія». – 2004. – Вип. 17. – С. 26–31.
5. Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: монографія / В. Т. Маляренко. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 514 с.
6. Смілик А. С. Правослухняність як вияв правового виховання й культури особи / А. С. Смілик // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2016. – Вип. 19. – С. 31–34.
7. Требін М. Українська правова культура реалії та перспективи / М. Требін // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: Наук. вісник: зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 47 (5). – С. 1–14.

УДК 343.2.01

КОЦЮБИНСКАЯ Алена

СООТНОШЕНИЕ ПОНЯТИЙ: «УГОЛОВНЫЙ ЗАКОН», «УГОЛОВНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО», «ЗАКОН ОБ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ»

Название статьи указывает на достаточно амбициозную цель научного исследования – проанализировать соотношение трех понятий, которые достаточно часто встречаются как в уголовном законодательстве, так и уголовно-правовой доктрине. Принимая во внимание тот факт, что автор отдает предпочтение категории «уголовный закон», сравнительный анализ указанных категорий будет представлен в парном сочетании, где понятие уголовного закона сравнивается вначале с уголовным законодательством, а затем и с законом об уголовной ответственности.

В первую очередь обратим внимание на соотношение понятий уголовного закона и уголовного законодательства. К сожалению, в уголовно-правовой науке и некоторых нормативно-правовых актах данные понятия рассматриваются как тождественные, как категории синонимического ряда. Так, в частности, в статьях 3 – 8 УК Украины речь идет о «законе об уголовной ответственности», однако в названии и части 1 ст. 3 УК Украины используется понятие «законодательство об уголовной ответственности». Также о деяниях «предусмотренных уголовным законодательством» идет речь в частях 1 и 3 ст. 67 Кодекса торгового мореплавания Украины [1]. Упоминается о «случаях предусмотренных уголовным законодательством Украины» и в ч. 4 ст. 33 Закона Украины «О внешнеэкономической деятельности» [2].

Представляется, что в указанных выдержках из различных законодательных актов не проводится разграничение между понятиями «уголовный закон» и «уголовное законодательство». Таковую позицию нельзя признать обоснованной в силу следующих аргументов.